

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії**

**Міждисциплінарна курсова робота
з економічної теорії
на тему:
«РИНОК МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ»**

**Студента 2 курсу групи Ф-22
Бобрівця**

Богдана _____

Науковий керівник:

_____ Вірковська

А.А. _____

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль– 2017

План

Вступ

1. Сутнісна характеристика ринку молочної продукції.
2. Аналіз вітчизняного ринку молочної продукції.
3. Проблеми та перспективи розвитку ринку молочної продукції в Україні.

Висновки

Список використаних джерел

Зміст

Вступ.....	4
1. Сутнісна характеристика ринку молочної продукції.....	5
2. Аналіз вітчизняного ринку молочної продукції.....	12
3. Проблеми та перспективи розвитку ринку молочної продукції в Україні ...	19
Висновки.....	23
Список використаних джерел.....	24

Вступ

Ринок молока та молочної продукції – один із ключових ринків в системі національної економіки України. Його вагоме значення обумовлене унікальними властивостями основного продукту – молока та загальною системою його виробництва та розподілу. За своєю суттю досліджуваний ринок є важливим сегментом продовольчого ринку, що забезпечує потребу населення у важливих речовинах, які формують основу людського харчового раціону.

Молоко – харчовий продукт – джерело отримання вітамінів та мікроелементів, яких ми потребуємо починаючи від народження. Тваринне молоко є продуктом, який найшвидше вводиться в раціон немовлят після молока матері або заміняє його у разі потреби. Відповідно до цього, в системі харчування воно формує енергетичну та харчосмакову основу для нашого росту, розвитку, становлення і життя взагалі.

На сучасному етапі реформування економіки України недостатньо вирішеним питанням залишається пошук шляхів ефективного розвитку ринкового господарства з метою регулювання обсягів виробництва продукції та її збуту. Особливо відчутно ця проблема позначається на функціонуванні продовольчого ринку, рівень розвитку якого впливає на забезпеченість населення продуктами харчування та соціально-економічний стан держави.

В сукупності продовольчих товарів важливе місце належить молочній продукції. Забезпеченість населення країни життєво необхідними продуктами харчування, що виробляються з молока, залежить від розвитку такої складової ринку продовольства як ринок молока і молочної продукції.

При необхідному матеріально-технічному забезпеченні, удосконаленні соціально-економічних відносин та раціональній структурній перебудові галузі виробництво молока на душу населення можна довести до 450-500 кг, що зумовлює орієнтацію України не тільки на самозабезпечення населення молочними продуктами у межах науково обґрунтованої норми споживання, але й на експорт їх значної частини.

1. Сутнісна характеристика ринку молочної продукції

Основні властивості молока та його продуктів, які обумовлюють його широке використання в харчуванні – це збалансованість мікроелементів та його легка засвоюваність, наявність хороших бактерицидних властивостей та понад сотні корисних компонентів, які, окрім насичення організму кальцієм, жирами, амінокислотами, вуглеводами, повноцінним білком та вітамінами А, В₂, D, сприяють детоксикації організму, виводять радіацію, а також сприяють врегулюванню імунітету людини, забезпеченню міцності кісткових тканин, волосся та нігтів.

За своїми фізико-хімічними та бактеріологічними властивостями, молоко є унікальним продуктом, який неможливо синтезувати. Його компоненти не зустрічаються в жодному іншому продукті.

Денний раціон споживання молока та молочних продуктів для дорослої людини становить в еквіваленті незбираного молока – 1,5 кг, в тому числі: молока – 500 г, масла вершкового – 15 г, сиру твердого – 18 г, сметани чи вершків – 18 г. Згідно із такими нормами, річне споживання молока та молокопродуктів повинно становити, як мінімум 341 кг.

Молоко та продукти його переробки по суті утворюють цілу асортиментну групу товарів, об'єднану за сировинною ознакою. Так, з незбираного молока виробляють такі групи продуктів:

- Молоко питне (пастеризоване, стерилізоване, ультра пастеризоване, пряжене);
- Кисломолочні продукти (сметана, кефіри, йогурти, ряжанки, закваски тощо);
- Сири (тверді, напівтверді, м'які, підплавлені, плавлені, кисломолочні);
- Масло вершкове.

Зважаючи на параметри та популярність серед населення, молочну продукцію поділяють на дві основні категорії:

1. категорія традиційних молочних продуктів, куди входять сметана, молоко, сир твердий, сир кисломолочний і масло;

2. категорія нових продуктів, до якої включено йогурти, молоко ароматизоване, пудинги, молочні десерти тощо.

Такий поділ характеризує споживчі вподобання молочної продукції на ринку. Згідно із цим, традиційні молочні продукції купують споживачі незалежно від рівня доходів (попит нееластичний), тоді, як нові молочні продукти зазвичай купуються за гроші, які не призначені для задоволення базових потреб. Відповідно до цього, зменшення рівня доходів споживачів, обумовлює скорочення споживання нових молочних продуктів (попит еластичний).

Таким чином, оскільки молоко і молочні продукти є одними з найдавніших і традиційних продуктів харчування людини, формування і розвиток ринку молока і молокопродукції, як складової ринку продовольства, відбулося об'єктивно через розвиток розділення праці і обміну продуктами праці, і полягало в основі виникнення ринкових відносин в цілому. Пройшовши розвиток від примітивних відносин натурального обміну до високорозвинутої системи суспільно-економічних відносин, ринок молока і молокопродуктів взаємодіючи зі всіма елементами ринкової системи, є свого роду індикатором стану і розвитку агропромислового комплексу і всієї економіки в цілому [1].

Відповідно до зазначеного, відмітимо ключове значення категорії «ринок» в досліджуваному понятті «ринок молока та молочних продуктів». Ринок по своїй природі виступає формою особливої організації відносин між суб'єктами, які виникають навколо процесу купівлі-продажу продукції. В системі таких відносин, основну роль відіграють ринкові закони, закономірності і принципи. Вони обмежуються певним економічним простором і передбачають дотримання наступних умов:

1. наявність свободи щодо форм власності та господарювання суб'єктів ринкової економіки;

2. спроможність суб'єктів господарювання впливати на цінову ситуацію на ринку;

3. високий рівень розвитку антимонопольних інструментів регулювання ринку;
4. наявність дієвих механізмів державного регулювання економіки;
5. наявність доступної і структурованої інформації про стан ринку;
6. активна діяльність у сфері маркетингу, що покликана активізувати обмін між суб'єктами ринку;
7. високий рівень добросовісної конкуренції;
8. наявність розвиненої ринкової інфраструктури.

З точки зору процесів, ринок молока і молочної продукції характеризується як сукупність економічних відносин, які охоплюють виробництво, розподіл, обмін і споживання власне молока і продуктів його переробки, з метою задоволення потреб суспільства в харчових елементах, а також отримання власної вигоди усіма суб'єктами, що вступають у зазначені відносини.

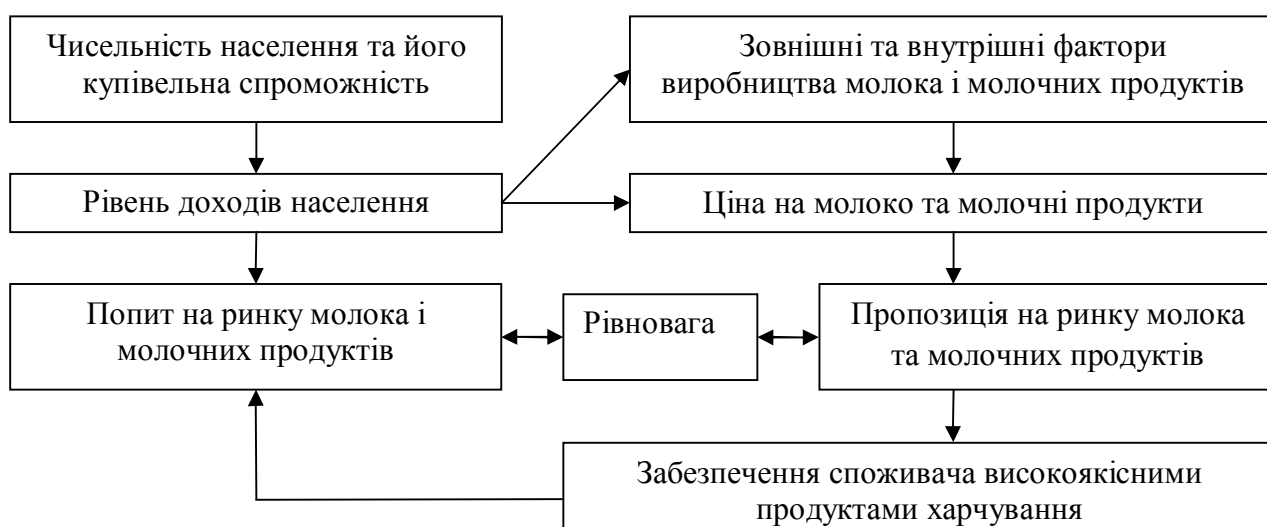
За кваліфікаційними ознаками, ринок молока і молочної продукції виступає ринком тваринницької продукції, продовольчим ринком, частиною агропродовольчого сектору, ринком продукції, призначеної для кінцевого споживання, споживчим ринком. Поряд із цим, він також тісно пов'язаний із іншими ринками, зокрема: ринком засобів виробництва, ринком робочої сили, сировинним ринком, ринком капіталу тощо.

Загалом, параметри та особливості товару, визначають тип і ключові параметри ринку. Так, якщо товар потребує обладнання і приміщень для забезпечення належного температурного режиму і рівня вологості, то ринок передбачає наявність спеціалізованих транспортних засобів, складів та резервуарів. Відповідно до цього, специфіка молока як сировини виробництва продукції, що швидко псується і потребує особливих умов транспортування і зберігання обумовлює цілу специфіку ринку та його суб'єктів. Ринок молока і продуктів його переробки потребує наявності значної кількості потужностей для зберігання продукції, її очистки, доведення до кондиції і транспортування, що обумовлює певні бар'єри для входу на ринок інших господарських суб'єктів.

В контексті забезпечення умов виробництва, заготівлі, зберігання, переробки та продажу молочної продукції, формується сукупність ринкових агентів – які забезпечують рух молока від сільськогосподарського виробника до кінцевого споживача за рахунок надання йому затребуваних характеристик, визначених за допомогою маркетингових досліджень. При цьому, більшість ринкових агентів, перебувають в межах одного суб'єкта господарювання або свідомо координують свою діяльність. Вони формують затребувані об'єми молочної сировини, забезпечують її якість, здійснюють транспортування на переробні потужності і супроводжують процес переробки, пакування, фасування молочних продуктів в межах торговельної мережі.

Як бачимо, особливості ключового продукту ринку молока та умови його доведення до споживачів обумовлюють суттєві проблеми формування ринку молока і молочної продукції. У зв'язку із цим, навколо виробництва молока утворюються макроекономічні та мікроекономічні механізми покликані забезпечити раціональну інтенсивність виробництва, економічно обгрунтоване стимулювання сторін ринку, розвиток фінансово-кредитної, податкової, бюджетної політики держави та органів місцевого самоврядування.

Загалом, вплив факторів на формування ринку молока і молочних продуктів можна зобразити у вигляді рис. 1.1.

Рис. 1.1. Ключові фактори формування ринку молока і молочних продуктів

Як бачимо з рисунка, на ринок молока і молочних продуктів впливають декілька сил. Перша сила, формується населення і проявляється через чисельність населення і його спроможність до купівлі продукції. Ця спроможність тісно пов'язується із загальним рівнем доходів населення. Вона утворює попит на продукцію і розвиває його. Друга сила – формується на підприємстві – виробнику молочної продукції. Тут, параметри виробництва утворюються в залежності від зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності підприємства. Вони проявляються через встановлення ціни на продукцію. В сукупності обсяги виробництва разом із параметрами ціни та якості утворюють загальну пропозицію на ринку.

За рахунок взаємодії виробників та споживачів продукції встановлюється ринкова рівновага, яка передбачає компромісну згоду споживача на купівлю продукції за визначеною ціною, на визначених умовах. В сукупності така система реалізує основну роль – забезпечення споживача високоякісними продуктами харчування.

Ринок молока і молокопродуктів характеризується також рядом особливостей, які впливають із умов його регулювання. Так, він є одним із тих ринків, діяльність яких регулюється спеціальним законом – Законом України «Про зерно і ринок зерна в Україні». Відповідно до Закону, важливість ринку обумовлена масовістю споживання і високим соціальним значенням продукту. Як наслідок, інструменти державного регулювання, які застосовуються на ринку охоплюють:

- виробничі і тарифні квоти;
- санітарні і фіто санітарні обмеження;
- імпорتنі мита;
- субсидії і дотації для виробників продукції та її експортерів.

В залежності від ступеня застосування інструментів державного регулювання та за діяння суб'єктів ринку, виділяють три основних рівні господарських відносин:

1. Загальний (відносини між виробником сировини, первинним споживачем і переробним підприємством) – регулює відносини з приводу заготівлі молока.

2. Надходження молока на переробку – воно може передбачати отримання необробленого молока або сировини, що пройшла первинну переробку – охолодження, заповнення резервуарів із сприятливими умовами для зберігання і транспортування, проведення роботи із дисбактеризації чи термічної обробки. На цьому рівні молоко може надходити від первинних виробників на подальшу переробку, в підприємства Державного резерву, на експорт або через інструменти гуртової торгівлі – на споживчий ринок.

3. Споживчий рівень – охоплює ринок цільномолочної продукції, що формується на основі відносин між переробними підприємствами, розподільчою мережею і кінцевими споживачами. Форми співпраці на цьому рівні передбачають реалізацію готової продукції через роздрібні мережі, через систему громадського харчування, дистриб'юторські мережі, систему дрібнооптових продавців, постачання побічної продукції і відходів молоко переробки на підприємства харчової і хімічної промисловості тощо.

У системі відносин ринку молока й молокопродуктів, зокрема цільномолочного ринку, специфічними господарськими суб'єктами заготовчого рівня є підприємницькі структури: сільськогосподарські підприємства, фермери, різні правові форми їх об'єднань для ефективного функціонування. Суб'єктами завершального рівня виробництва молока і молокопродуктів є переробні підприємства – міські молочні комбінати, маслозаводи, сирзаводи, молочно-консервні комбінати тощо. Споживчий рівень формують покупці молочної продукції для особистого споживання, організації продажів, переробки (кондитерські підприємства, хлібозаводи). Склад споживачів може бути одновимірним і багатоланковим з послідовним доповненням функціональних властивостей поліпшення якісних характеристик.

Таким чином, ринок молока та молоко продукції є складним економічним утворенням, що має складну структуру і охоплює різних суб'єктів, які забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання продукції. Він

характеризується значними особливостями обумовленими специфічними рисами головної продукції ринку – молока, яке має велику харчову цінність і велике соціальне значення, а також потребує спеціальних термічних та інших умов для продовження терміну зберігання. Окрім цього, ринок молока і молочної продукції підпадає під державне регулювання, що забезпечує вплив на ринкові процеси в сфері контролю якості, цін та залишків продукції.

2. Аналіз вітчизняного ринку молочної продукції

Дієвість ринку молока і молочної продукції на сучасному етапі трансформації механізму господарювання зумовлюється впливом ряду чинників мікро- та макроекономічного характеру. Зокрема, негативний вплив на його функціонування здійснило зниження платоспроможного попиту населення, порушення еквівалентності у товарообміні між окремими ланками молокопродуктового підкомплексу, зміна міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків суб'єктів молокопродуктового підкомплексу [4].

Основними аспектами, які потребують висвітлення з позиції функціонування ринку молока та молокопродуктів – це наступні питання:

- забезпечення сировиною (в тому числі потужності для виробництва сировини, встановлення цін на продукцію, параметри якості, формування стійких каналів постачання тощо);
- наявність і використання потужностей для переробки сировини;
- обсяг виробництва продукції, її асортимент і розподіл між головними учасниками ринку;
- визначення пропорцій виробництва і споживання молока та продуктів його переробки.

Комплексний характер ринку молока та молочних продуктів, який охоплює виробничі потужності сільськогосподарських підприємств та населення, переробних заводів та розподільчих мереж, обумовлює високий рівень залежності загальних показників від поголів'я тварин. Починаючи з 1992 року, чисельність поголів'я корів постійно скорочується. Так, у порівнянні із 1991 роком, кількість корів в Україні зменшилася у 6,7 разів. Окрім цього суттєво погіршилася також структура утримання тварин – більшість тварин сьогодні утримуються в господарствах населення, тоді, як у 1991 році цей показник становив лише 14,4 %, в 2017 році він склав 67 %. Відмітимо, що

структура утримання корів за категоріями господарств уже протягом 6-7 років практично не змінюється.

Переважає господарств населення в структурі поголів'я корів є негативним чинником. Так, в більшості господарств населення відсутня будь-яка селекційна діяльність, відповідно, наявні там тварини мають переважно низький потенціал. В результаті економіка щороку недоотримує тисячі тонн молочної сировини. Окрім цього, в господарствах населення відсутні умови для забезпечення високої якості кормів і самого молока. В результаті, більша частина молока, яке надходить на переробні підприємства має низьку якість.

Станом на 1.01.2017 року в Україні налічувалося 2108,9 тис. корів. З них 484,6 тис. (23 %) - в сільськогосподарських підприємствах. У порівнянні із 1991 роком чисельність поголів'я корів зменшилася на 75 %, у порівнянні із 2001 р. - на 57,5 %, у порівнянні із 2011 - на 20 %. Тенденція до скорочення поголів'я триває. В середньому на одну область країни за винятком АР Крим і окупованих територій Донецької та Луганської областей припадало 91,7 тис. корів. Найбільше - у Вінницькій області - 157,7 тис. голів.

Негативна динаміка поголів'я корів має чіткі причини, обумовлені тривалою кризою тваринництва. Серед головних причин – збитковість традиційних способів утримання і відгодівлі тварин, а також порушення господарських відносин, руйнування майнових комплексів сільськогосподарських підприємств і відсутність чіткої державної політики розвитку тваринництва.

З точки зору пропозиції молока, зменшення поголів'я корів частково компенсується зростанням продуктивності тварин. Так, середньорічний надій на одну корову за результатами 2016 року склав 4735 кг. Це на 65,4 % більше, ніж у 1991 році, у 2 рази більше, ніж у 2000 році і на 16 % більше, ніж у 2011 році. Важливо відмітити, що продуктивність корів продовжує зростати.

Характерно, що в сільськогосподарських підприємствах зростання продуктивності вище, ніж у господарствах населення. У порівнянні із 1991 роком зростання склало 92 %, у порівнянні із 2010 роком - 42 %.

Така відмінність у динаміці пояснюється кращим рівнем селекції та кормозабезпечення тварин в сільськогосподарських підприємства, які, на відміну, від господарств населення, володіють доступом до якісного репродуктивного матеріалу, а також мають серед своїх працівників професійних зоотехніків. Загальна динаміка виробництва молока в Україні наведена в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Виробництво молока в Україні за роками, тис. тонн

Показник	2013	2014	2015	2016	2016 р до 2013 р, %
Господарства усіх категорій	11190,6	11132,8	10615,4	10381,5	92,8
сільськогосподарські підприємства	2558,9	2647,5	2669,2	2705,6	105,7
питома вага, %	22,9	23,8	25,1	26,1	+3,2
господарства населення	8631,7	8485,3	7946,2	7675,9	88,9
питома вага, %	77,1	76,2	74,9	73,9	-3,2
на одну особу, кг	252,5	258,9	247,8	243,3	96,4

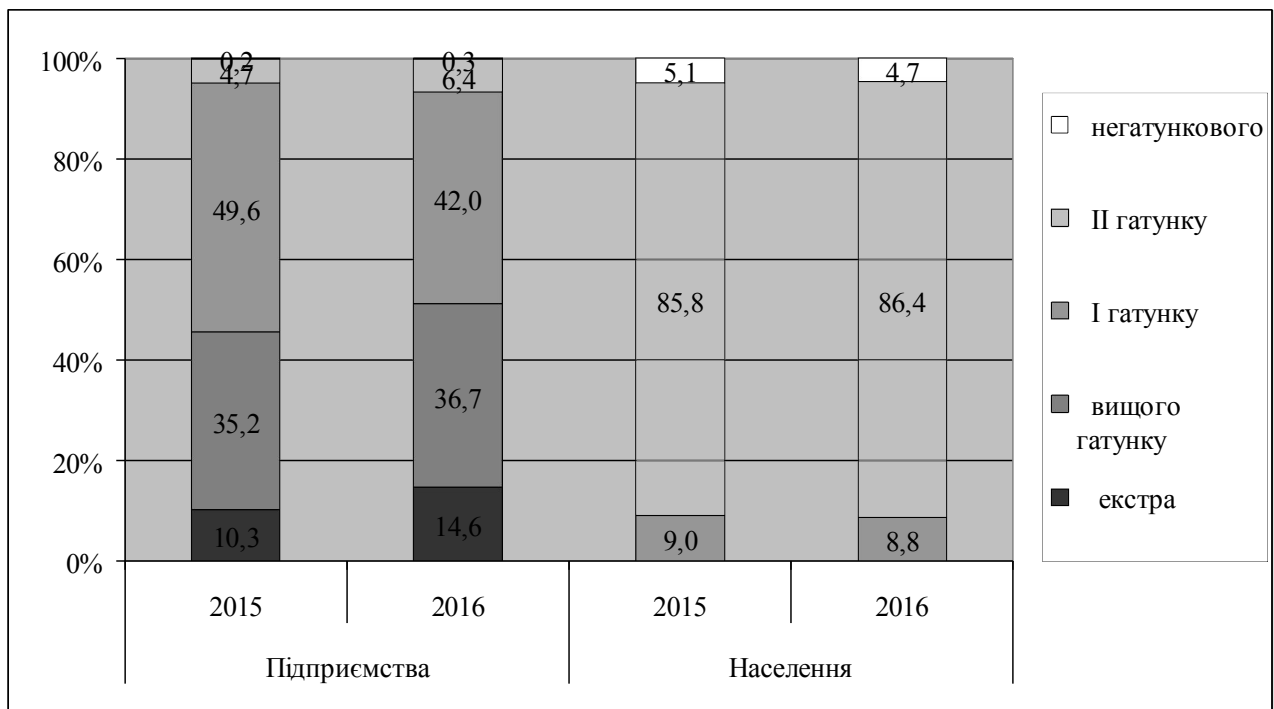
Як бачимо з таблиці, обсяг виробництва молока в країні в 2016 році склав 10,4 млн. тонн. При цьому, в сільськогосподарських підприємствах було вироблено лише 2,7 млн. тонн. Більшість молока – майже 7,7 млн. тонн було вироблено в господарствах населення. Характерно, що не зважаючи на загальне зменшення обсягів виробництва за останні чотири роки, в сільськогосподарських підприємствах було зафіксовано незначне зростання цього показника – на 5,7 %. В господарствах населення скорочення обсягів виробництва становило 11,1 %. Супутнім показником, який в певній мірі характеризує рівень продовольчої безпеки країни є обсяг виробництва молока на душу населення. В 2016 році цей показник склав 243,3 кг молока на людину, а це на 3,6 % менше, ніж у 2013 році.

Обсяг виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах і в господарствах населення формує сировинну базу для переробних підприємств. В 2016 році, на переробні підприємства в перерахунку на коров'яче молоко базисної жирності 3,4 % надійшло на 1,6 % більше молока. При цьому, обсяг купленого молока збільшився на 10,3 %, в першу чергу за рахунок купівлі у

населення (ріст на 12,6 %). Обсяг власно виробленого молока, що надійшло на переробку і обсяг молока, що надійшло в якості давальницької сировини (на нетоварних засадах) зменшився, відповідно, на 26,6 % і на 68,7 %.

Прийом молока переробними підприємствами від населення України здійснювався на 2792 відповідно обладнаних пунктах. Середня ціна купівлі молока в 2016 році становила 4713,1 грн за 1 тонну. При цьому, молоко від сільськогосподарських підприємств купувалося в середньому за 5277,3 грн за тонну, від населення – за 3529,9 грн за тонну, що менше на 33,1 %.

Основна причина такої цінової різниці – суттєво нижча якість молочної сировини, отриманої від населення. Структуру якості молока, отриманого переробними підприємствами за категоріями виробників подано на рис. 2.1

Рис. 2.1. Структура якості молока, отриманого переробними підприємствами від сільськогосподарських підприємств і населення, %

Як бачимо з рисунка, понад 85 % молочної сировини, закупленої у населення – це молоко II гатунку. Молоко I гатунку, куплене у населення складає менше 10 % від загальної кількості, решту – негатурне молоко. На відміну від цього, молочна сировина, отримана від сільськогосподарських товаровиробників має суттєво кращу якість – 10-14 % - молоко класу екстра,

35-36 % - вищий гатунок, 42-49 % - I гатунок, молоко, нижче I гатунку – менше 7 %. При цьому, в 2016 році якість молока від підприємств у порівнянні із попереднім роком суттєво покращилася.

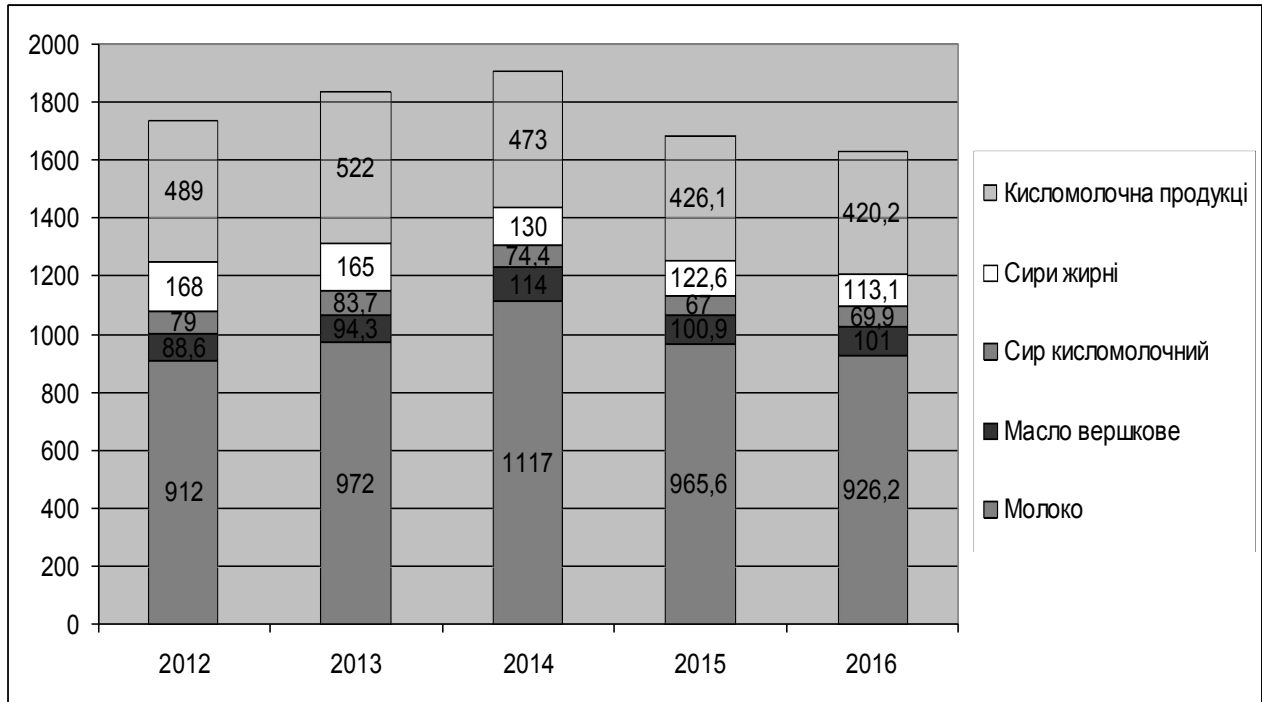
Таким чином, молокопереробні підприємства є одними із головних суб'єктів ринку молока та молокопродуктів. Вони забезпечують переробку сировини у готову продукцію, придатну для кінцевого споживання. Загальна кількість таких підприємств в Україні на початку 1990-х років складала понад 600 одиниць, які були об'єднані в молочні об'єднання за територіальним принципом. Сьогоднішня структура переробних потужностей на ринку молока суттєво відрізняється від тієї за рахунок значного зменшення кількості підприємств і самого принципу розподілу ринку за торговими марками. Так, на сьогодні, одними із найпопулярніших торгових марок в Україні є «Яготинське» Яготинського маслозаводу Київської області, «Простоквашино» торгової марки «Данон», що виробляється на заводах Кременчука і Херсону, «Молокія» Тернопільського молокозаводу, «Галичина» Радеківського молокозаводу Львівської області, «Слов'яночка» Торгової марки «Вім-Біль-Дан» Київського і Харківського молокопереробних підприємств, «Добряна» Сумського молокозаводу та інші.

Загалом, виробництво молока і молочної продукції в Україні характеризується нестійким трендом. Так, пік виробництва було зафіксовано в 2014 році – 1908,7 тис. тонн. Після цього, 2015 і 2016 роки характеризуються негативною динамікою. Динаміку та структуру виробництва молочних продуктів можна спостерігати на рис. 2.2.

Як бачимо, молоко складає найбільшу питому вагу у виробництві продукції аналізованої групи. Значним є також обсяг кисломолочної продукції. Натомість інші три групи товарів мають приблизно однакову і незначну питому вагу у загальній структурі виробництва.

Таким чином, ринок молока та молочної продукції в Україні є досить насиченим. Він характеризується великою кількістю виробників, які конкурують між собою не тільки за попит зі сторони споживачів, але також і за кращі умови забезпечення сировиною.

Рис. 2.2. Динаміка виробництва молочної продукції в Україні за видами, тис. тонн

В цілому, основу ринку становить співвідношення між попитом і пропозицією продукції. Такі пропорції можуть бути виражені за допомогою балансу продукції (таблиці 2.3)

Як бачимо за таблиці, обсяг пропозиції молока і попиту на нього у порівнянні із 2000 і 2010 роком постійно зменшується. Обсяг виробництва у межах зазначених періодів скоротився на 6,1 % і 5,6 %, обсяг споживання – на 2,1 % і на 1,2 % відповідно. Суттєво зменшилася зовнішньоторговельна активність ринку у порівнянні із 2010 роком, у порівнянні із яким імпорт молока і продукції його переробки скоротився на 71,4 %, експорт – на 51,5 %. Не зважаючи на вищенаведене, споживання молока і молокопродуктів у розрахунку на 1 особу зросло на 5,4 % і на 1,7 % відповідно за базами порівняння. Проте, не зважаючи на це, відхилення від мінімальної норми споживання молока залишається значним – на 131 кг менше, мінімальної норми. Останнє, обумовлює наявність значного потенціалу для росту галузі, який проте, вимагає більш комплексного вирішення проблем підвищення рівня

доходів населення, формування культури споживання молока і молочних продуктів, підвищення рівня запиту споживачів щодо якості продукції і т.д.

Таблиця 2.3

Баланс молока та молочних продуктів в Україні

	2000	2010	2012	2013	2014	2015	2015 р. до 2000 р., %	2015 р. до 2010 р., %
Виробництво	12658	11249	11378	11488	11133	10615	83,9	94,4
Зміна запасів на кінець року	-394	-11	90	-45	85	-41	-	-
Імпорт	50	273	410	548	357	78	156,0	28,6
Усього ресурсів	13102	11533	11698	12081	11405	10734	81,9	93,1
Експорт	1100	956	820	769	527	464	42,2	48,5
Витрачено на корм	2203	1099	1072	1252	1153	1097	49,8	99,8
Втрати	10	8	9	10	14	15	150,0	187,5
Фонд споживання	9789	9470	9797	10050	9581	8995	91,9	95,0
у розрахунку на								
1 особу, кг	199,1	206,4	214,9	220,9	222,8	209,9	105,4	101,7
Мінімальна норма споживання молочних продуктів на 1 особу, кг	341	341	341	341	341	341	100,0	100,0
Відхилення від мінімальної норми споживання молока, -+	-141,9	-134,6	-126,1	-120,1	-118,2	-131,1	92,4	97,4

Отже, ринок молока і молокопродуктів в Україні переживає сьогодні далеко не найкращі часи. Для нього на сьогоднішньому етапі розвитку характерні спад виробництва, проблеми із постачанням сировини і забезпеченням якості продукції. Додаткові проблеми для ринку становить політичне та економічне протистояння із Росією, оскільки тривалий час саме ця країна була одним із основних імпортерів вітчизняних молокопродуктів.

3. Проблеми та перспективи розвитку ринку молочної продукції в Україні

Як можна судити із проведеного аналізу стану ринку молочної продукції, кризові, явища, характерні для всієї національної економіки, в значній мірі зачіпають також систему виробництва і розподілу молока та продукції її переробки. Окрім окреслених проблем із постачанням сировини та забезпеченням високої якості продукції, поширеними для вітчизняних молокопереробних підприємств є такі проблеми, як: низький рівень технологічного оснащення молокозаводів, застаріле обладнання; нерозвиненість ринкової інфраструктури; невисокий рівень забезпеченості сировиною та завантаженості потужностей; невисока якість кінцевої продукції підприємств молочної промисловості; обмеженість можливості широкої диференціації асортименту через низьку якість сировини; зниження попиту на продукти переробки в зв'язку із низькою купівельною спроможністю населення та ін.

В Україні поки що не сформовано дієвого механізму функціонування і розвитку ринку молока й молокопродуктів. Це пов'язано з низкою нерозв'язаних таких організаційно-економічних проблем, як недосконалість законодавства щодо формування і розвитку системи ринків, що обслуговують АПК України, а також в інвестиційній сфері; дефіцитом бюджетних коштів і коштів спеціалізованих фондів для фінансування інноваційних проектів розвитку ринку молока і молокопродуктів; браком відповідних пільг в оподаткуванні підприємств аграрної сфери; недосконалістю фінансово-кредитного механізму забезпечення діяльності підприємств молокопродуктового підкомплексу. Не створені також умови ефективної взаємодії складових організаційно-економічного механізму активізації діяльності підприємницьких структур ринку молока і молокопродуктів [4].

Характерною рисою сучасного ринку молока і молочних продуктів є висока нестабільність і неузгодженість між попитом і пропозицією. Досягнення раціональних пропорцій між попитом і пропозицією, а також відносної ринкової рівноваги в значній мірі не може бути забезпеченим виключно за рахунок внутрішнього потенціалу ринку. Для цього необхідно залучати додаткові механізми, інструменти та ресурси, що містяться в системі державного регулювання, інших секторах та галузях економіки. В цілому, одним із факторів забезпечення росту досліджуваного ринку є загальноекономічне зростання країни, яке б супроводжувалося підвищенням рівня інвестиційної активності, доступом до ринку новітніх технологій, підвищенням рівня платоспроможності населення тощо.

Не зважаючи на, в цілому, кризову ситуацію на ринку молочних продуктів, він володіє досить високим потенціалом. Основні можливості розвитку ринку визначаються зростанням чисельності населення світу і посиленням продовольчої кризи. В даному контексті, можна стверджувати, що Україна володіє достатнім потенціалом для посилення своїх позицій на світовому ринку молочних продуктів. Одним із факторів такого зростання може стати подальша інтеграція країни та її економіки в європейський економічний простір.

На сьогодні, українська економіка є досить тісно інтегрована в світове економічне співтовариство. В процесі інтеграції ми сформували відповідні інституційні та організаційні передумови, які забезпечують зв'язок внутрішнього та зовнішніх ринків, сприяють двосторонньому доступу суб'єктів господарювання України і світу на власні ринки. Відповідно до цього, нашу країну можна вважати повноцінним економічним суб'єктом світового ринку. Враховуючи статус ринкової економіки нашої країни, та низький рівень торговельного протекціонізму, вітчизняна економіка є тісно інтегрованою в ринки праці, сировини, інвестицій і товарні ринки більшості країн світу. Проте, відповідно до домовленостей, продовольчі ринки, як стратегічно важливі для країни, все ще характеризуються значними торговельними бар'єрами, які, з одного боку, перешкоджають дії ринкових механізмів, а з іншого, обмежуючи

вплив конкуренції, дають можливість та час українським товаровиробникам вдосконалити свої системи виробництва та підвищити рівень конкурентоспроможності своєї продукції до світових стандартів.

Оцінюючи експортний потенціал молочної продукції, відмітимо, що Україна не входить до переліку країн-лідерів по жодному із видів молочної продукції. Одна із найвищих позицій нашої країни – 15 місце за експортом сирів (11 тис. тонн в 2015 році і 0,4 % частки світового ринку) і 24 місце за рівнем експорту сухого незбираного молока (2 тис. тонн в 2015 році і 0,1 % частки світового ринку). Тим не менш, за умови системного підходу і раціональної державної політики, молочна продукція нашої країни може бути присутньою на ринках більшості країн світу. Для цього потрібно суттєво покращити якість продукції, забезпечити її відповідність міжнародним стандартам, а також сформувати стійкі канали реалізації продукції за кордоном.

Після втрати можливості експорту в Росію, усі великі підприємства України зосередили основну частину свого експорту на ринках Близького Сходу (Молдова, Єгипет, Марокко, Казахстан, ОАЕ, Туніс, Лівія, Алжир) та почали освоювати такі нові ринки як ЄС та Китай, що мають або великі перепони для входу на ринок або не зручне географічне положення для торгівлі молочними продуктами.

Сьогодні, основним способом виходу на новий ринок для українських виробників залишається стратегія лідерства за витратами. Так, світові ціни, наприклад, на сухе молоко зараз становлять \$2-2,3 тис. за тонну залежно від якості. Українським підприємствам вигідно продавати такий товар навіть по \$1,8-1,9 тис./т. За серпень 2016 року, середньою ціною сухого знежиреного молока у ЄС коливалися від 173 євро за 100 кг продукції у Польщі до 204 євро у Німеччині та 201 євро у Нідерландах та Бельгії. Ціни ж українських виробників у середньому склали 180 дол. за 100 кг продукції, що приблизно на 5% дешевше ніж ціни у дорожчій частині ЄС (Нідерланди, Бельгія, Німеччина). Варто зауважити, що ще у липні середня ціна українських виробників на цю продукцію складала 170 дол. за 100 кг [3]. Це означає, що для

виходу на ринок ЄС, національні виробники можуть зменшити свою виручку і все ще бути задоволеними результатом.

Варто відмітити, що в процесі підписання угоди про Асоціацію з ЄС, одними із ключових зауважень європейських партнерів до українського сільського господарства була потреба в налагодженні системи отримання молока в умовах стерильності та відсутності контакту із повітрям. Встановлення такого обладнання є дорогим і воно не може бути доступним для господарства населення, які здійснюють виробництво на напівнатуральних умовах. Для цього потрібно створення високопродуктивних молочних ферм із високим рівнем спеціалізації та технічного оснащення. Відповідно до цього, для реалізації експортного потенціалу України на ринку молочних продуктів, необхідною умовою є зміна структури виробництва молока і підвищення в ній частки сільськогосподарських підприємств.

Загалом, перспективи ринку молочних продуктів багато в чому залежать від того, наскільки реально сьогодні можна вибудувати партнерські відносини між усіма учасниками ринку. Еквівалентне ціноутворення є одним із факторів створення необхідних економічних умов для збільшення поголів'я молочних корів за рахунок власного відтворення стада та закупівлі племінних телиць, нетелей та корів, а також зростання обсягів виробництва молока завдяки збільшенню продуктивності дійного стада.

Важливо також усвідомити, що побудувати в Україні конкурентоспроможну модель можна лише за умов формування оптимального співвідношення частки приватних господарств населення, сімейних ферм і спеціалізованих великотоварних господарств, що забезпечить зниження собівартості молока і підвищення ціни за рахунок вищої якості продукції.

Висновки

Отже, ринок молока та молочної продукції України характеризується значною нестабільністю і переважанням кризових явищ. Основні негативні тенденції спостерігаються у сировинному секторі. Вони проявляються через скорочення поголів'я корів, зменшення обсягів виробництва молочної сировини та зростання споживчих цін на неї. Існуюча система дрібнотоварного виробництва молока стримує розвиток ринку і обмежує його потенціал за рахунок низької якості продукції, низької продуктивності корів, а також відсутність чіткої взаємодії між господарствами населення та переробними підприємствами. Відповідно до цього, система виробництва і збору молока, яке, більш, ніж на 50 % виробляється в господарствах населення потребує вдосконалення.

З точки зору міжнародного потенціалу ринку молокопродуктів, важливим напрямом вдосконалення є підвищення рівня конкурентоспроможності молочної продукції за рахунок наступних заходів: розробки програми розміщення та розвитку сировинних зон з метою отримання екологічно чистої молокосировини, а також системи контролю та управління якістю молока і молочних продуктів на всіх етапах технологічного процесу; удосконалення системи стандартизації та сертифікації молочної продукції, адаптування її до світових вимог; забезпечення якості молочної продукції, сировини, обладнання, дотримання вимог технологій, поліпшення санітарно-гігієнічних умов виробництва.

З точки зору переробних підприємств, найбільш вагомими є пропозиції щодо підвищення спеціалізації виробництва; розширення мережі збуту продукції; оптимізації роботи на національному ринку; розширення асортименту і створення екологічно чистої продукції; розробка комплексу маркетингу для багатьох підприємств.

Список використаних джерел

1. Про молоко та молочні продукти [Текст] : [закон України : офіц. текст : за станом на 05.04.2015 р. / Верховна Рада України ; Закон від 24.06.2004 № 1870-IV // Офіційний вісник України. – 2010. – № 4 – С. 182.
2. Березін, О. В. Продовольчий ринок України. Теоретико-методичні засади формування і розвитку: монографія / О.В. Березін. – К.: ЦУЛ, 2012. – 84 с.
3. Кернасюк, Ю. Молочний сектор : реалії і перспективи [Електронний ресурс] / Юрій Кернасюк // Агробізнес сьогодні. – №6(301). – березень 2015. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-molochnyi-sektor-realii-i-perspektyvy.html>
4. Лисенко А.М. Маркетингова система виробництва та реалізації молокопродукції / А. М. Лисенко // Економіка АПК. – 2013. – №6. – С. 62-66.
5. Моргун, О. В. Напрями розвитку молочної галузі та молокопереробної промисловості / О.В.Моргун // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С.62-63.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Постернікова, О. О. Розвиток ринку молока та молочних продуктів в Україні / О.О.Постернікова // Придніпровський науковий вісник. – 2014. – №11. – С. 98-101.
8. Саблук, П. Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні / П. Т. Саблук, В. Г. Бойко. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. – 340 с.
9. Савицька, В. Актуальні проблеми розвитку ринку молока і молочних продуктів // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 102-138.
10. Сільське господарство України 2016 [Текст] : стат. зб. – Київ : Державна служба статистики України, 2017.

11. Тивончук, Я.О. Формування та розвиток ринку молока та молокопродуктів в Україні / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. –2014. – №12. – С.131-136.

12. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції [Текст] / Ільчук М. М., Коновал І. А., Кирилюк О. Ф., Гурська І. С. – К. : «Нічлава», 2012. – 363 с.

13. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практичний посібник / за ред. П.Т. Саблука. –К.,2012. – 294 с.

14. Чабан, Г.В. Молочна промисловість: стан, проблеми і перспективи // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 51-56.